

mint elkülönödött, kiszakított világosság, melynek összefüggését a világ általános világosságával csak kevesen látják, kik a tisztá gondolat átheri magaslatáig feljutottak, de nem a többiek, kik a völgy szürkületében maradtak. De ha a nap felkel, akkor világgossá válik majd mindannyi előtt, hogy az, a mi csak isóált, összefüggésnélküli episodikus világosságnak látszott, csakis egy általános, mindent átövedző világitás kezdete volt, mely a régi sötétséget önmagában feloszlata. *)

(Vége köv.)

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

I. Vierteljahrsschrift f. wissensch. Philosophie. Unter Mitwirkung von M. Heinze und W. Wundt, herausgegeben von R. Avenarius. VII. Jahrg. 2. 3. 4. Heft (v. ö. M. Ph. Sz. II. évf. 395 II.).

Az első cikk, mely a II. füz et b en található, igen nevezetes kérdést taglal: »Philosophische Untersuchungen zur Metageometrie.« 1-ter Art. Jakobson J.-tól (Zürichben.) Minthogy azonban ezen cikk csak egy sorozatnak a kezdete s csak a következőben nyerünk majd pozitív tételeket a most kiválóan kritikai részhez, azért annak ismertetését a sorozat befejezésétől tesszük függővé. — Tönnies F. (Kielből) értekezik »Studie zur Entwicklungsgeschichte des Spinoza« cím alatt a 2. 3. füz et b en. A cikk, mely Spinoza műveinek alapos és részletes ismeretéről tanuskodik, az ezekből szedett citátumok által nagyon nehézkessé vált, ámbár sok esetben alkalmas azon számtalan ellenmondásra s kiforrotlan eredményekre figyelmeztetni, melyek Spinoza rendszerétől el nem tagadhatók (pl. az affectusoknál). Célja a cikknek kimutatni, hogy azon felfogás, mintha Spinozánál a lélek lényege a gondolkodás volna (cogitatio) nem helyes. Ezzel szemben szerzőnk azt vitatja, hogy Spinoza ezen téren ingadozik, a mennyiben az Ethica második részében az ideát egyedüli tartalomnak látja a szellemben, míg a 3-dik részben egészen előtérbe lép az akarat (voluntas), mint az előbbentől különböző erő. Ezen új felfogást viszi keresztül ezen cikkben szerzőnk. — Benno Erdmann Log. Studien. 2-ter Art. cím alatt az elégséges ok elvét fejtegeti 1) eredetében. A cikk vége még nem jelent meg.

A III. füz et cikkei között a Tönniesfélen kívül találjuk Leclair A. v.-tól Das kategoriale Gepräge des Denkens in seinem Einflusse auf die Probleme der Philosophie, insbesondere der Erkenntnistheorie. Már a közönséges mondatban s az ítéletben észlelhető a megkülönböztetés alany és állítvány közt; amaz tárgyat jelent, emez valami cselekvést vagy tulajdonságot. Az ítélet alanya mindig egy synthet. egység, melyivel szemben az

*) Tisztelt munkatársunknak ezen elvi bírálata nem szolgálhat akadályul másoknak, hogy az egyes problémáknak részletes fejtegetésébe ne bocsátkozzanak. Ellenkezőleg minden obiectiv bírálat számára a Szemle hasábjai nyitva állanak. Szerk.

állítmány állíttatik fel. Ennek okát abban kell keresni, hogy a mi egész gondolkodásunknak immanens jellege a kategoriák szerinti nyilatkozat. Ezeknek legfőbbike a tárgyfogalom, melynek nyelvi kifejezője a főnév; ennek folytán arra ösztönöztetünk, hogy minden gondolatnak ilyen alakot, a cselekvéseknek ilyen alapot nyújtunk. S ennek alapján a főnevek 3 csoportra oszlanak: 1) olyanok, melyekben ezen categoria otthonos, mint pl. a realis világ alakzatai, 2) a hol a categoria alkalmazása methaphorikus pl. hosszúság, dicséret és 3) olyanok, hol az analysis ezen metaphorát felderíti, de mégis marad pl. nehézség ereje, értelem, érzékiség. Ezen szempontból vizsgálja Leclair a »látás érzékét«, melynek veleje a »lehetőség, hogy látási tünemények felléphessenek«, de mind ez a tárgyi categoria belevegyülésével, a melyhez a causalitas kategóriája is hozzájárul, úgy, hogy azon látó érzék oka lesz a látási adatoknak. Egyáltalában az »érzékiség« fogalma, a mint azt Kant tanította, a substantia s accidens és causalitas kategóriái által van képezve. Ezen módon van kimutatva a lélek fogalmának illusorius volta, mi közben Leclair a maga ismeretelméletét a solipsismus vádjá ellen védi. — H. Höffding »Die psychologische Bedeutung der Wiederholung« címe alatt néhány részletét dán nyelven 1882-ben megjelent lélektanának új átdolgozásban közli a német közönséggel. A költő azon panaszával szemben, hogy »mind csak ismétlődik az életben« szerzőnk az ismétlés fontosságát akarja kiemelni az öntudatos életben. Az ismétlés nélkül 1) a perceptio nem lehetséges. Ha minden adat absolute új volna, akkor az egész szellemi élet összefüggés nélküli lenne. Amde a szellemi élet épen azt mutatja, hogy összes képeink bizonyos összefüggésben állanak egymással. Mindenekelőtt pedig az észrevéthez (perceptio) az kívántatik, hogy a régi képmás alakban, de újból lépjen fel. »Minden perceptio ugyanis két elemből áll, a régi kötött képből és az újból belépő érzékletből.« Ha ez nem volna ily szoros összefüggésben, akkor semmit sem lehetne észrevenni; mert az újat, mivel semmi kapasa nincsen, nem lehet percipiálni. Innen az emlékezet elvesztével az észrevét lehetetlensége pl. kutyáknál, melyeknek előagyát kivágták; a miből az is következik, hogy a perceptio ezen kettős eleme az agy különböző részeiben székel. 2) az ismétlés nélkül öntudatos sem lehetséges. Igaz ugyan, hogy az én nem függ ugyanazon öntudatos érzettől; de azért, ámbár Höffding elfogadja, hogy egy ilyen folytonos cselekvés kívántatik hozzá, mégis szükséges hozzá az is, hogy bizonyos képsorozat állandó legyen. Ilyen első sorban a közérzet és aztán az uralkodó szenvedély; ezek határoznak az egyén felett s ezek nélkül egészséges lelki élet nem képzelhető. A beteg elme a) elváltozik értelemben, b) másnak tulajdonítja multját c) néha a multa emlékezik részletekben, d) míg végre az egész összefüggés hiányzik. Az ismétlés tehát ott is szükséges az öntudatos élethez. 3) A gondolkodás sem lehetséges ismétlés nélkül. Minden ismeret ugyanis rá eszmélés (Wiedererkennen.) Ehhez szükséges, hogy a képek kapcsolódjanak; de a kapcsolás sokszor téves és épen azért a tapasztalat által folytonos correcturának van alávetve. Ezen tapasztalat pedig hasonló esetek ismétlődé-

sétől függ; s így a gondolkodásnak, mint minden associációnak alapja az ismétlődés. — De a tapasztalat eltérő alakokat nyújt, a gondolkodás kiemeli azokból az állandó vonásokat, melyek a leggyakrabban fordulnak elő s így keletkeznek egyes tárgyak képei s egész csoportok fogalmai. Ezekben is tehát az ismétlés a föltevés, valamint az elemi mozdulatok ismétlése nélkül jární sem tudnának. Ez ismétlésen alapul a logika alapelve is: az azonosság. Mert csak az ismétlésnek alapján keletkezik ezen elv, az ismétlés tehát a logika keletkezésének alapja, habár azon belül semmi fontos szerepe nincs, a mennyiben a fogalom minden ismétlés dacára állandónak marad. Végül az o k k e r e s é s is ismétlést tesz fel. S végre a legnagyobb szerepe van az ismétlésnek az evolutionál, a hol őseink által végzett cselekedetek és mozdulatok folytonos ismétlés által az utódokban mind erősebb állandóságra jutnak el. 4. Az is m é t l é s az é r z é s b e n kettős hatással van; alsóbb érzelmek természet szerint elhalványulnak, érzékenységünk irántuk eltompul. De az idealis érzelmek, mint pl. a szeretet ismétlés által bővülnek s erősöbülnek s az indulatok és szenvedélyek az ismétléstől nyerik erejüket. — »R a u m, Z e i t, Z a h l« neve alatt Seydel R. vizsgálja, mikor jött divatba ez összeállítás. Kant tért és időt vett csak fel, újabban Baumann: Raum, Zeit und Zahl, így Zeller is; Sigwart hozzáadja a háromhoz még a mozgást, valamint Wundt is. Ezen összeállításnak legrégebbi nyoma Seydel szerint Ch. H. Weisse-nál található 1833-ban.

A IV. f ü z e t, mely az 1883-diki (VII-dik) évfolyamot bezárja, a következő tartalommal lép fel. Értekezéseket irtak W. Schuppe: Die Normen des Denkens. A logika szabályozóként akar fellépni a gondolkozással szemben. Ez azonban annyit jelent, hogy a helyes gondolkodás szabályait adja elő. Minthogy azonban a gondolkodás igaz és téves lehet, azért a logikának az ismeretelméleti alapon kell állania. Az ő normái tárgyi ismeretet céloznak s annyiban minden logikai norma egy tárgyi érvényű szabály. Ezeknek alkalmazása az egyes esetekre adja a szabályt az ebbeli gondolkodás helyességére. — R. v. Schubert-Soldern Ueber Erkenntniss a priori und a posteriori und ihr Verhältniss zum Causalitätsproblem. Az a priori és a posteriori megkülönböztetése Aristoteles gondolatköréből származik; amaz jelentette az o k b ó l v a l ó ismerést, emez az o k o z a t b ó l v a l ó t. Mai nap ily értelme nincsen. Leibnitznek pl. minden ismerés a priori, a mennyiben minden van a lélekben; az empiristának minden ismerés csak a posteriori, mert a külsőnek behatásaiból ered. De ha ezen metaphysikai transcendentiától eltekintünk s azt mondjuk, hogy a priori az, a mit az előtt a léleknek, a post. az, mit a tárgyoknak tulajdonítottak: azt, hogy valami kényszerűség van az ismeretünkben, sem az emp. sem a ration, meg nem magyarázhatja. Mert amannál csupa esetlegesség mind, a megszokás ezt nem teszi szükségképeniséggé; a rationalistának pedig mind csak szükségesség s az általános szabálytól való eltérést még sem tagadhatja el. Szerző szerint az abstractum és concretum közti különbséget nem lehet szétartani, minden concret dolog általános oki viszonylatok egysége s azért a pro

blema nem az: hogy ezen kényszerűséget megmagyarázzuk (mert a törté-
nés egyformasága a gondolkodás egyetemes feltét ele), hanem az, hogy a
jelenből a jövőt bírjuk megállapítani. Annyiban se a priori sem a poste-
riori a régi értelemben nincsen. Van azonban a priori, a mennyiben min-
den ismeretünk a jövőre céloz, mely csak a multból érthető; a posteriori
pedig, mennyiben csak a tapasztalat bizonyítja a jövőre vonatkozó felte-
véseink igazságát. — Szerzőnek ezen a positivizmus szempontjából történő
eldöntést csak szellemes aperçu-nak nézzük, mely azonban a fundamen-
tális kérdés komolyságát nem is érinti. Végre G. H e y m a n s: Z u r e c h -
n u n g u n d V e r g e l t u n g cím alatt egy igen érdekes cikksorozatot
indít meg, melyet azonban csak befejezésekor kívánunk ismertetni.

A bírált művek közülkiemelendők: M ü l l e r F A Das Axiom
der Psychophysik und die psychol. Behandlung der Weber'schen Versuche.
Ism. A. Wernicke. S c h n e i d e r G e o r g H e i n r. 1. Der thierische Wille.
2. Der menschliche Wille. Ism. G. v. G i ž i c k y. Ism. szerint »Schneider
műve az állati akaratról, ezen tárgynak talán legbesesebb fejtegetése, a
mely csak létezik.« James Sully (Mind 1880 p. 427) így nyilatkozik róla:
»A mennyire én tudom, soha nem lettek az összes ismeretes állati tevé-
kenységek és szokások oly rendszeresen csoportosítva, hogy e z e n csoport-
osítással átfogó teljességre, a berendezés világosságára és pszichológiai
belátásra nézve össze lenne hasonlítható.« A mű első sorban fejtegeti a »cél-
szerűséget, minden élettünetnek közös vonását.« Cél neki »egy tüne-
ményláncnak viszonylagos végtagja.« Az állati élet összes akarati vagy
ösztoni jelenségeit származásuk szerint elosztja: érzéki, észrevéti, képzeti
és gondolati ösztönökre, a szerint, a mint egy érzetre (Empfindung), egy
észrevétre (Wahrnehmung), egy képzetre (Vorstellung), vagy egy gondo-
latra (Gedanke) vonatkoznak, melyek, érzelmek felköltése által, egy ösz-
töni nyilatkozatot előidéznek. Az érzeti ösztönöknél két fajt különböztet
meg: alanyiakat, pl. szomjúság és éhség, és tárgyiakat pl. az ösztön, va-
lami megszurtt helyet megvakarni. Az észrevéti ösztönre pl. egy észrevett
ellenség által felköltők futás; képzeti ösztönök azon ösztöni nyilatkoza-
tok, melyeket képzetek hoznak elő, azaz csak visszaidézett észrevétek.
Gondolati ösztönök alatt azon jelenséget érti, melyek nem egy képzet által
e g y e n e s e n, hanem ezzel okilag összefüggő képzet által idéztetnek elő;
ha pl. egy kutya a másíknak száján vért lát, ebből valami jóízű falatra
következtet s ugyanazon uton fut vissza, a melyen a másik jött. Ezeket
azonban Gižický helyesen a képzeti ösztönök csoportjába sorozza. Minden
mozgási tünetményt tágabb értelemben vett akarati nyilatkozatnak kíván
tekinteni. Az ösztönök pedig életfentartó funkciók s vagy az ö n f e n t a r -
t á s r a vagy a f a j f e n t a r t á s r a céloznak. Ezen alapul négyféle
irány: élelemszerzés, védelem (egyéni) és szaporodás meg a fiak ápolásá-
nak irányai, melyeket Schneider a fent említett 4 alapösztonre vezet visz-
sza. Az e m b e r i a k a r a t r ó l szóló művet az ismertető elharmadottnak
nevezi. A 3-dik füzetben ugyancsak Gižický ismerteti O e l z e l t -
N e v i n művét: Die Unlösbarkeit der ethischen Probleme, a melyről
lásd: M. Phil. Szemle. III. évf. 1-ső füz. 69 sk. A 4-dik füzetben először

Ths. Achelis értekezik ismertetőleg Schultze Fr. könyvéről: Philosophie der Naturwissenschaft. Ezen művet mi is ismertettük, még pedig M. Ph. Sz. II. évf. 54—65 és 303—212 lapokon. Ismertette van azonkívül Alexis Meinong. Hume-Studien; és Dilthey Vilmos. Einleitung in die Geisteswissenschaften. 1-ter Band. Ism. Th. Ziegler.

Mind a 3 fizet őnismertetések, philos. folyóiratokból kivonatokat s gazdag bibliographiát tartalmaz. k.

UJABB PHILOSOPHIAI MŰVEK. *

Német.

Dr. Büchner Ludw. Kraft und Stoff oder Grundzüge der natürlichen Weltordnung. Nebst einer darauf gebauten Moral- oder Sittenlehre. 15-te vollst. umgearbeitete und durch 5 neue Cap. verm. Aufl. Mit (Stahlstich) Bildniss und Biographie des Verf. Leipz, Thomas 6 M.

Cantor Geo. Grundlagen einer allg. Mannigfaltigkeitslehre. Ein math. philos. Versuch in der Lehre des Unendlichen. Eeipzig. Teubner. 1 M. 20 Pf.

Cohen, Herm. v., Kants Einfluss auf die deutsche Cultur. Rede. Berlin. Dümmler. 80 Pf.

Felix Ludw. Der Einfluss der Natur auf die Entwicklung des Eigenthums. Leipzig. Dunker & Humblot. 7 M.

Fischer Kuno. Kritik der Kantischen Philosophie. München. Bassermann. 2 M.

Haggenmacher Otto. Zur Frage nach dem Ursprung der Religion und nach den ältesten Religionsformen. Leipz. Wiegand. 1 M. 2 Pf.

Hoppe J. Das Auswendiglernen und Auswendighersagen in physio-psychol. paedag. und sprachlicher Hinsicht. Mit Berücksichtigung der Taubstummen. Hamburg. Voss. 1 M. 50 Pf.

Kant Imman. Ueber Paedagogik. Mit Kant's Biographie. Herausgegeben von Pf. Dr. Thd. Vogt. 2. Auflage. Langensalza. Beyer und Söhne. 1 M.

Koch J. L. A. Erk. theor. Untersuchungen. Göppingen. Herwig. 2 Mark. 50 Pf.

Lipp's Thdr. Priv. doc. Grundthatsachen des Seelenlebens. Bonn. Cohen und Sohn. 15. M.

* Hogy ezen állandó rovatot minél teljesebbé tehesük, kérjük a szakunkba vágó művek szerzőit vagy kiadóit, hogy ujonnan megjelenő műveikből egy példányt vagy legalább annak teljes címét a szerkesztőséghez beküldeni sziveskedjenek. Szerk.